

Politični ekstremizem pod Slovenci: SNS od tigrov do papirja*

Poglavitni namen tukajšnjega teksta je prikaz nekaterih elementov strukture in tehnologije, torej nekakšne delne "mikrofizike" delovanja Slovenske nacionalne stranke (SNS) od njenega nastanka, postavitve, obrata in razcepa. Občasne interpretacije ali pojasnjevalne opombe pod črto imajo pri tem sekundarni pomen. Poudarek je na samem materialu. Na moji, avtorjevi strani je predvsem drobnogled, material pa govori dovolj sam zase.

** Pričujoči tekst je del rezultatov raziskave "Politični ekstremizem in nasilje do tujcev in drugačnih", pri kateri avtor sodeluje na Mirovnem inštitutu. Raziskavo financira Ministrstvo za znanost in tehnologijo Republike Slovenije.*

I. UVODNA OPOMBA

Kljub temu, ali ravno zato, moram začeti s posebnostjo. SNS se na ravni običajnih (strankarskih, političnih...) opredelitev ne da zadovoljivo zapopasti. Čeprav je mogoče razpoznati elemente gibanja, stranke, skupine pritiska in še nekatere druge, bolj ali manj "akcijske prvine", je za pojav SNS značilno tudi to, da prekaša vse omenjene "analitične" elemente. Presežek stranke je – po presoji, ki sledi iz dosedanjega vpogleda v materijo – predvsem medijsko/spektakelski in tega s pomočjo omenjenih določitev ne moremo ustrezno opredeliti. Zato je izhodiščna določitev predmeta tukajšnjega prikaza negativna: opraviti imamo s predmetom raziskovanja, ki ni niti stranka, niti gibanje, pa tudi skupina pritiska ne. SNS je vse to obenem (tako kot številne druge stranke in gibanja), toda istočasno je nekaj več,

¹ *Na programsko plat opozarja značilna drža SNS do abortusa in ženske: "Sem za abortus, ker mislim, da imajo ženske pravico odločati o tem, ali naj rodijo otroka ali ne" (Jelinčič, Mladina, 7. 5. 1991, str. 11).*

nekaj novega, kar bomo imeli priložnost neposredneje spoznavati šele v prihodnje pri sorodnih antipolitičnih projektih. "Nekaj več" je tako na organizacijski, ideološki pa tudi na programski ravni¹.

In ravno to nekaj več, ta "presežek", kot se temu popularno reče v tukajšnjih družboslovnih krogih, je tisto, kar SNS kot raziskovalni predmet najbolj določa in brez določitve katerega se SNS ne da ustrezno približati. SNS ostane nedostopna, kolikor se vanjo zakadimo na tradicionalen način, češ to je

- a) politična enota
- b) desničarska politična enota
- c) ekstremistična desničarska politična enota
- č) fašistična...

Ena od osrednjih omejitev tradicionalnega družboslovnega pristopa, ki kar tako govori o "političnem", je kajpada v tem, da brez opaznejših negativnih posledic SNS preprosto ni mogoče opredeliti schmittovsko (sociološko-družboslovno), se pravi kot nekakšno "politično enoto/entiteto", kot to običajno nekritično domnevajo in počno. Veliko prej bi lahko rekli, da gre za družben fenomen v najbolj žlahtnem pomenu, ki ga družbenost v tradiciji Weber-Schmitt-Luhmann premore, in da je torej – tudi če uporabimo SNS-jevsko samodoločitev – antipolitičen pojav par excellence. Pravim antipolitičen! To pa nikakor ne pomeni, da je političen!

II. POJAV SNS

SNS sloni na dveh negativnih ustanovitvenih potezah: to je razmerje do Demosa, nekakšne kolektivne stranke "Slovenske pomladi", kot bi ji rekli današnji apostoli tega diskurza, ter razmerje do takratne Slovenske socialdemokratske stranke (SDSS).

PROBLEM DEMOSA

V trenutku svojega nastanka na slovenski sceni (pomlad 1991) se člani SNS sklicujejo predvsem na "nedoslednost" takratnega Demosa in ravno to razmerje do Demosa predstavlja najbolj notranji konstituens SNS. Takrat so govorili tako o "nedoslednosti" Demosove vlade (predsednik L. Peterle) kot tudi o nedoslednosti "gibanjske koalicije" Demos. Značilna argumentacija proti Demosu iz tistega časa je denimo merila na neodločnost Demosa, ki da "očitno ne bo izpolnil vseh tistih

zadev, ki jih je obljubljal v predvolilnem boju". In ker je tako, "se bo SNS zavzemala za popolnoma samostojno in neodvisno Republiko Slovenijo" (Delo, 26. 3. 1991). Interpretacije post festum, po katerih naj bi bil Zmago Jelinčič skupaj s svojo SNS pravzaprav "komunistični človek", so kratkega spomina in še krajše sape. Spregledujejo namreč, da je SNS-jeva kritika Demosa izhajala iz pozicije, da je Demosovo delovanje "v bistvu premalo radikalno". Nikakor torej ni izhajala iz nekakšne "obrambe komunistov", pač pa iz očitka, da je napad na komuniste, ki so se ga posluževali v takratnem Demosu, "v bistvu premlačen"! Še več, le da nekoliko drugače povedano: izhodiščna legitimacija SNS je bila kritika Demosa, ki da je "v bistvu komunističen". To je bilo tudi ubesedeno. V nekem znanem intervjuju vodja SNS, Zmago Jelinčič, pravi, da njegova stranka "v svoje vrste (nikoli) ne bo sprejemala takih preoblečencev, kot se sedaj skrivajo po Demosovih strankah" (Mladina, 2.4. 1991). SNS je bila torej v trenutku svojega nastanka "razočarana nad Demosom", katerega politiko je videla kot "nekonsistentno". Rečeno v radikalnem, se pravi v bolj ali manj pocestniškem jeziku² vodje SNS, je celo takratni prvi človek parlamenta, F. Bučar, "cincal: pa se bomo, pa se ne bomo odcepili". In ravno to "cincanje" je mesto, na katerega zavrntvi se vzpostavi "odločna" in "dosledna" drža Zmaga Jelinčiča in njegove SNS. Obenem je potrebno opozoriti, da je bila SNS-jeva zavrntev takratnega Demosa selektivna, saj ni merila na "spoštovanja vredne, kot sta g. Pučnik in Pirnat" (Mladina, 2. 4. 1991).

Po takratni oceni SNS Demos "v bistvu razpada", mi pa bi iz današnje perspektive lahko pristavili, da je bila SNS eden od subjektov (nikakor ne edini), ki so iz različnih razlogov sledili razpadli nacionalni združbi Demos, ki so elementarne in izhodiščne postavitev Demosa (ekstremni, radikalni nacionalizem, šovinizem) razvijali v neki smeri, ki se je izkazala za razmeroma učinkovito, in sicer tako s stališča "vzpostavitev države" kot tudi in predvsem glede na družbeno samopromocijo njenih akterjev.

OTROCI SDSS

Toda to je le prvi in nezadosten vstop v proces nastajanja SNS. Vpogled v izjave posameznih ustanovitvenih članov omogoča še natančnejšo umestitev nastanka SNS, predvsem tisto znotraj koalicije Demos. Za nekoliko presenetljivo se na prvi pogled utegne izkazati, da je šlo pri nastajanju SNS izključno za vire, ki so tako ali drugače povezani s Socialdemokratsko stranko Slovenije. "Vsi ustanovni člani SNS so bili člani SDSS," je ob izstopu/izključitvi iz stranke izjavil eden njenih ustanoviteljev, Marjan Stanič (Dnevnik, 20. 1. 1993). Med osrednje razloge

² *Geneza vdora tega jezikovnega obrazca, ki ni samo stilskega pomena, pač pa opozarja predvsem na vstop radikalne mere poenostavljanja v slovenski družbenopolitični jezik (O'Sullivan bi dejal, da je to že prehod na "politiko delovanja", prim. O'Sullivan (1983)), ima razmeroma dolgo in bogato tradicijo ter neskončno zanimiv razvoj, ki šele čaka na zgodovinarje in interprete. Če nekoliko prehitavam, bi lahko dejal, da je njegovo rojstno mesto (kolikor mi lasten vpogled in neposredne izkušnje iz časov tourstnega pojavljanja takšno sodbo omogočajo) mogoče iskati v radikalizmu t. i. novih družbenih gibanj iz osemdesetih, in sicer predvsem v "udarnosti", "odprtosti", "neposrednosti" in "izizvalnosti" punkovske govorice. Prvo resnejšo medijsko inavguracijo je ta jezik dobil na valovih Radia Študent, od koder se je razširil in postal dominanten v tedniku Mladina, posebej intenzivno pa se je širil ob izteku osemdesetih. Element neskončnega poenostavljanja in svojevrstnega "kmečkenga sklepanja" je neločljiva sestavina tourstnega diskurza. Nekakšno "nadaljevalno vrsto" tega je moč najti tudi v takratnih kolumnih Janeza Janše, ki jih toplo priporočam v branje. Pot te diskurzivne podzursti iz Radia Študent in Mladine v druge medije pa je bila po procesu zoper četverico z zlatom tlakovana. V današnji "čvek kulturi"*

in njej primerni medijski poplitiviti ter, blago povedano, "izgubi natančnosti", dejansko pa v poplavi vpeljave "kmečkih" merskih enot pri merjenju reči meščanskega in političnega, lahko ta diskurz uživamo pri branju Slovenskih novic (ki je pravi revolvertaški medij, nekakšna slovenska "Politika express") prek osrednje televizije tja do "nepolitičnih" privatnih pornografskih kanalov ali čvek oddaj tipa Gama MM. Tudi SNS sodi med "otroke" tovrstnega diskurza, le da je nekoliko bolj kot drugi specializirana za "Tujce", "Čefurje", "Srbende", "Južnjake", "Turke" in kar je še podobne topovske hrane (popolnejši seznam "toponimov" na to temo bom predstavil v nekem oddelku, ki tukaj ne bo predstavljen). SNS nikakor ne sodi med tiste, ki ta diskurz najslabše uporabljajo!

³ *Naj opozorim, da M. Stanič nikakor ni bil član SNS, ki bi bil sovražno razpoložen do J. Janše in bi mu zavoljo tega post festum očital nekakšno "levičarstvo". Ravno nasprotno!*

⁴ *Gre torej za procese v Sloveniji, do katerih je bodisi prišlo pred nekoliko drugačnim obračunom z Bosanci na ravni SFR Jugoslavije ali pa so vsaj potekali vzporedno z njimi. "Obračun z Bosanci" znotraj nekdanje Jugoslavije nikakor torej ni bil zgolj nekaj, česar so se lotili le "vzhodnjaški Srbi in Hrvati"!*

za zapustitev SDSS poznejši člani SNS navajajo (preveč) "levo usmeritev SDSS" v času, ko je stranko vodil Jože Pučnik. V istem dokumentu (Dnevnik, 20. 1. 1993) M. Stanič pravi, da je "zaradi leve usmeritve SDSS pet članov stranke začelo razmišljati o ustanovitvi nove stranke".³

Časovno se pojav SNS ujema z obdobjem znanega "štrajka smetarjev" (november 1990), ko je prvič tako nedvoumno prišla v ospredje – poleg socialnega elementa – nacionalna podstat "obračuna z Bosanci" v Sloveniji⁴, ki so hoteli "višje plače".⁵ Poleg tega elementa je bil dogodek znan tudi po tem, da je takrat država (v najožjem pomenu besede) neposredno posredovala proti štrajkarjem, in sicer v eni bolj brutalnih manir.⁶ Eden od članov SNS (Marjan Stanič) se nekoliko nostalgično spominja teh dni v Slovenskih novicah: "Tisto mrko soboto, 24. novembra 1990, ko so v Ljubljani stavkali smetarji, se je peterica socialdemokratov, v kateri so bili Marjan Stanič, Zmago Jelinčič, Ferdinand Debeljak in še dva, ki nočeta biti imenovana, peljala iz Ljubljane v Celje na šesto konferenco SDSS." Med vožnjo z avtomobilom, ki je trajala približno uro in pol, so preudarjali o tem, da se SDSS vse preveč nagiba na levo in da ne deluje več po prvotnih programskih zasnovah. "Vsi so bil po srcu oz. po prepričanju nacionalisti, vendar so bili vezani na SDSS, zato so se znašli pred dilemo: ali povzročiti razcep stranke ali ustanoviti svojo stranko. Odločili so se za drugo." Marjan Stanič pravi, da je glede imena takrat "dal predlog, naj bo nacionalna stranka. S tem se je strinjal tudi Zmago Jelinčič, medtem ko so bili drugi za to, da bi bila narodna stranka. Ker so vsi drugi, razen Zmaga Jelinčiča, imeli funkcije bodisi po občinah ali pa v stranki, so mu ponudili, naj vso zadevo požene, kar je sprejel. Izstopil je iz SDSS, ustanovil stranko, drugi pa so se k njej priključili šele kasneje..." (Slovenske novice, 20. 1. 1993)

Vendar pa razlika med sklicevanjem na "nedoslednost" Demosa in na "levičarstvo SDSS" v primeru SNS ni izključujoča. Še posebej ne, če vemo, da je ključni človek SDSS in Demosa bil ena in ista oseba: Jože Pučnik.⁷ Po tretji plati pa sta obstajala v osnovi teh dveh, recimo jima "negativnih" (zavračajočih) razlogov nastajanja SNS (zavrnitev Demosove "nedoslednosti" in pa "levičarstva" SDSS) tudi dva "pozitivna razloga" za postavitve začetnega koncepta SNS, od koder pozneje pridejo tudi dominantne plati strankarskega programa SNS.

Najprej je to svojevrstno korenjaško, rodovno "narodnjaštvo", oz. vztrajanje pri konceptu "Slovenskega naroda" za vsako ceno in z uporabo vseh sredstev, zaradi česar lahko SNS uvrstimo med ekstremistične pojave v danem prostoru in času. Osrednji stavek, ki so ga ljudje, zbrani okoli Jelinčiča, tudi prej večkrat lahko prebrali (predvsem v ustreznih zapisih Nove revije iz

celotnega obdobja izhajanja v osemdesetih), je, da "narod kot tak ne more biti državotvoren, nacija pa to lahko je" (Evropa, 6. 6. 1991, str. 11-13), oz. da je "nacija najvišja stopnja naroda". Ali če rečemo z besedami, ki so povzete po enem osrednjih ideologov tega kroga in časa, slovenskega filozofa Tineta Hribarja, ki pa jih kreativno povzame Z. Jelinčič, "ko narod ustvari svojo državnost in jo postavi na temelje, postane nacija" (Slovenec, 25. 4. 1992).⁸

In drugič, tukaj je treba upoštevati še neki, ponavadi spregledan ali zamolčan, toda odločilen (strateški) element, ki vsem zgornjim šele daje oz. omogoča pravo avtoriteto oz. jim zagotavlja "legitimnost". To je značilno partizanski element⁹, ki ima zvezo z nasiljem, in sicer v dvojnem oziru. Po eni strani meri na aktivno participiranje (nasilna dejanja) v nasilnih časih, obenem pa tudi na "izvirnost", "prvo(tno)st" oz. celo "izbranstvo". Gre za izhodišče, ki omogoča interpretacijo, ki implicitno ali eksplicitno postavlja rojstno mesto nastanka slovenske države kot nastanka države z vojno, kar je identično z znano schmitovsko redukcijo: politika = nasilje = vojna¹⁰, vendar o tem več ob kaki drugi priložnosti. V tem kontekstu je odločilnega pomena dejstvo, da vodja SNS, Zmagoslav Jelinčič, sebe in svojo stranko med drugim določa in legitimira "janševsko" tako, da pravi, da je "prvi prostovoljec slovenske vojne"! (Delo, 29. 9. 1992)

III. LASTNOSTI IN PROGRAM

V nadaljevanju si bomo ogledali nekatere lastnosti SNS ter njene programatske posebnosti. Že na deklarativni ravni lahko zasledimo neko pomembno samodoločitev. SNS se ima namreč dobesedno za antipolitično organizacijo. Stavek iz ust njenega voditelja izzveni: SNS je "prva slovenska stranka pri nas, vse ostale so bile pač politične. Zato bomo v stranko jemali samo Slovence in tiste, ki se Slovence počutijo" (Tribuna, 29. 4. 1991)¹¹

Drugi del zgornje izjave napoveduje še neko dodatno lastnost SNS, ki meri na njeno članstvo. To je "elitizem", ki gradi na kriterijih etnične (narodne) pripadnosti. "Članstvo v naši stranki je ekskluzivno in o vstopu vanjo odloča komisija" (Tribuna, ibidem).¹² Toda kot smo delno lahko opazili že pri njeni določitvi kot antipolitične, SNS ni enostranska in ni zgolj negativna do strank. Skušaja namreč biti tudi "pozitivna do države", kar je element, ki se bo posebej razvil v "poznem" obdobju delovanja stranke. SNS pravi, da njen problem ni parcialna, strankarska skrb, temveč splošno-narodna oz. splošno-državna skrb. Drugače povedano, SNS gradi na tradicionalnem (cankarjanskem) elementu (samo)žrtvovanja in nastopa s pozicij mita velike, kolek-

⁵ Štorija tega štrajka je dolga in zapletena ter nad vse umazana in še vedno sodi med neraziskana področja "bleščeče" in bojda "žametne" slovenske pomladi. Naj tukaj vsaj opozorim na klasični stavkovni obrat, ki je prinesel dominantno interpretacijo "iskanja višjih plač" (le redki mediji takrat niso bili radikalno anti-bosanski in anti-smetarski; prim. takratni Dnevnik), dejansko pa je šlo za poskus ohranjanja plač na obstoječi ravni in posledično zatorej za spopad proti znižanju le-teh.

⁶ Takrat se je namreč predsednik prvega demokratsko izvoljenega parlamenta po drugi svetovni vojni, dr. France Bučar, z močjo svojega političnega in državnega položaja ter nemajhnega nacionalno-političnega kapitala postavil na stran delodajalcev (mestnih oblasti in svojih takratnih in poznejših političnih prijateljev: Strgarja, Vidmarja...).

⁷ Še bolj odločilen adut SDSS je takrat deloval v "dvojni senci": v koalicijski in v strankarski. Janeza Janšo so takrat še vedno zakrivali dogodki okoli razcepa v Slovenski demokratični zvezi in ga še ni bilo mogoče povsem jasno razbrati v njegovi novi, liderski vlogi.

⁸ Jelinčič se v svojih neštetih izjavah večkrat vrača na to odločilno mesto, pri čemer še najraje poudarja dva (klasična) elementa tega, da se boji, da pri

Slovincih ne "gre za krizo nacionalne identitete", oz. da se boji, da bi razvoj šel v smeri "Evrope regij" (Evropa, 6. 6. 1991), ter da je bila Le Penova stranka pravzaprav edina, ki je "podprla naše težnje po samostojnosti in samobitnosti" (Evropa, ibidem), kar pomeni, da brez "nacionalnega elementa" ne bi bilo ne naroda in ne države! Kar pa zadeva slovenskega filozofa Tineta Hribarja (delno tudi njegovo soprogo, znano publicistko Spomenko Hribar), bo treba šele raziskati pomembnost in vplivnost njegovih oz. njenih "gentilističnih" postavitev v tem obdobju ter ravno tako poznejši obrat (umik?), ki je bil morebiti storjen celo v senci strahu pred posledicami lastnih ekstremnih pozicij, ki so bistveno prispevale pri razmahu šovinizma na Slovenskem.

⁹ Ko rečem "partizanski", ne merim na ozko ideološko rabo besede v smislu "slovenski partizani" iz obdobja 1941-45 ali karkoli podobnega, še najmanj pa nekaj, kar denimo sovpada s komunisti in kar je postala običajna raba po prestani pomladi na prehodu v devetdeseta. Gre mi za rabo v pomenu, ki ga najdemo v francoščini, italijansčini ali angleščini in ki na terminus *technicus* ravni vsebuje naslednje poteze: član ali podpornik nekega gibanja, ki je ponavadi na meji ali izven legalnega, ki je angažiran okoli (pravno in/ali

tivne "slovenske matere", ki skrbi za "splošne nacionalne cilje": "V SNS so zasebni interesi," zagotavlja vodja, "daleč zadaj. Nam gre za dobrobit slovenskega naroda" (Delo, 6. 10. 1992). Rečeno na še en način, "SNS je edina stranka, ki so ji mar Slovenija in Slovenci" (Delo, 14. 7. 1992). SNS torej je stranka in ni stranka. Je stranka, ko se je treba postaviti po robu ozkim "strankarskim interesom", in ni stranka, ko gre za boj za "Slovenijo in Slovence".

V specifičnem trenutku razvoja in rasti SNS, ko v stranki pride do ostrejšega spopada, lahko tudi analitični pogled pridobi nove možnosti vpogleda v sicer dobro čuvano, notranjo strukturo stranke. Poznejši očitki Jelinčiču nam denimo odkrijejo, da pri SNS ni šlo le za "nedemokratsko strankarsko ureditev", pač pa celo za svojevrstno "diktaturo navznoter"¹³. Med tovrstne klasične očitke sodi tudi izjava Marjana Staniča (Slovenske novice, 20. 1. 1993), enega soustanoviteljev SNS pri izstopu oz. ob izključitvi iz stranke: "Zmago je bil vedno samoiniciativen in precej samovšečen ... nikoli ni bilo nobenega zapisnika..." SNS je po njegovi oceni delala po principu "Stranka – to sem jaz", Jelinčič pa naj bi nekoč celo izjavil, da "stranka lahko dobro deluje le, če deluje po načelih diktature" (Slovenske novice, ibidem).

PROGRAM

Zaradi enostavnosti bom – bolj ali manj implicitni – program SNS v grobem razdelil na tri dele: na notranjo in zunanjo politiko po eni ter na gospodarstvo po drugi strani.

a) Notranja politika

Državljanstvo velja za absolutni programatski ključ za razumevanje vseh izjav SNS, je tista magična besedica, ki tako kot pri vseh drugih ekstremistih odpira vsa (anti)politična vrata. Med odločilne elemente pa sodi tudi dejstvo, da se (samo)razumevanje države in državljanstva pri SNS ponavadi dojema kot sekundarno in izpeljivo iz koncepta (slovenskega) Naroda.

Katere so poteze "koncepta državljanstva" pri SNS? Dve sta osrednji. Podmena, na kateri vse stoji in pade, je klasična in je identična prijemu, ki ga je, denimo, Milošević uporabil na Kosovu. Se pravi, da gre za kompleks strahu, ki je izrečen v do skrajnosti izostreni obliki, ki zatrjuje, da se je "genocid nad slovenskim narodom začel s sprejetjem zakona o državljanstvu" (Delo, 14. 7. 1992). Naslednja in najbolj splošna poteza "koncepta" je igra besed na razliko do "tujca", pri čemer Tujec kljub

temu, da igra vlogo "zrcalne podobe" v "mišljenjskem paru" (z domačinom, ki ga "nadomešča" državljan), sploh ni kreature iste, ekvivalentne "moči" oz. položaja.¹⁴ Nasprotno, je čista negacija, ki je nujno potrebna za funkcioniranje diskurza državljanstva, kot ga prakticira SNS. Če to ilustriramo z besedami Z. Jelinčiča, "pridobitev slovenskega državljanstva pomeni čast" (Mladina, 7. 5. 1991). Po drugi plati pa je v luči dopolnilnega kriterija to še bolj dodelano, ko isti govorec izreče (Slovenske novice, 5. 6. 1992), da "mora biti pot do slovenskega državljanstva težka in častna". Uganili ste, vsa potegavščina govorjenja o "časti" je kajpak v tem, da mora biti pot, o kateri govorimo, "težka".¹⁵ Nekoliko manj diplomatsko rečeno: "Kdor ni Slovenec, naj gre tja, od koder je prišel" (Slovenec, 22. 3. 1993).

Iz pravkar nakazane "osnove" sledijo naslednje programske točke SNS:

1. razveljavitev zakona o državljanstvu;
2. odvzem državljanstva vsem "Neslovencem", ki so dobili državljanstvo po 25. decembru 1990;
3. zmanjšanje števila pri nas bivajočih "Neslovencev" za 90 odstotkov.

b) Gospodarstvo

Gospodarski del programa je pri SNS v organski medsebojni odvisnosti in se naravno izpeljuje iz prejšnjega, notranjepolitičnega elementa državljanstva, je v njegovi funkciji. Za lep primer lahko imamo naslednji princip skrajno konsistentnega premišljevanja in vzornega logičnega sklepanja: "Težka bazična in strojna industrija nimata v Sloveniji niti prihodnosti niti sedanjosti. To so politične tovarne in treba jih je zapreti. S tem se rešimo več stvari: delovna sila iz drugih republik bo lahko odšla domov, izboljšala se bo slovenska ekološka bilanca in – ker ti objekti porabijo 40% vsega slovenskega energetskega potenciala – prihranili bomo veliko energije. Z odhodom polmilijonske množice¹⁶ tujih delavcev bi se za mlade slovenske družine izpraznila stanovanja in prepotrebna delovna mesta." (Tribuna, 29. 4. 1991.) Pri tem je moč videti, da je nosilna gospodarska ideja pravzaprav neokonzervativna z razvidnimi primesmi "vzhodnjaške" avtoritarnosti: "Slovenija naj bi se pri razvoju zgledovala po singapurskem receptu, oz. po razvojni filozofiji uspešnih azijskih držav, ne pa da se v Sloveniji prenašajo izkušnje z nemškega in italijanskega prostora" (Delo, 11. 9. 1991). Prek gospodarskega ideologema razvoja je izpeljano značilno sovpadanje štirih elementov: (težke) industrije, socializma, ekologije in "južnjaštva" povrhu! Vendar nas zavrn-

moralno) dvomljivega projekta, ki mu ni tuja uporaba orožja in sploh militantno-militarističnega (gverilskega) delovanja...

¹⁰ Več prim. v Schmitt (1994).

¹¹ *Skratka, politično je nekaj, kar je Slovincem in slovenskemu nasprotno, tuje in kar ni v njihovem interesu. Torej tudi Nam ne, saj smo ravno in predvsem Mi tisti, ki se bojujemo za (resnične) Slovenske interese, bi lahko bila tukajšnja interpretacija post festum.*

¹² *V luči nekaterih poznejših dogodkov in izjav, ki merijo na notranjo organizacijo in način delovanja SNS, bi to izjavo sicer lahko zapopadli kot blef, vendar pa ji nikakor ne moremo odvzeti učinkov medijskega (torej družbenega) funkcioniranja, saj je bila spuščena v medije iz ust samega vodje SNS.*

¹³ *Nekoč je Jelinčič izjavil, da "vsaka stranka ureja zadeve po svojem statutu, ki ni nujno enak drugim. Mi ga (statuta, op. K. T.) nimamo!" (Slovenec, 22. 3. 1993.)*

¹⁴ *Matematično rečeno: ne gre za razmerje med "Ena" in "Ena", med "Ena" in "Dve", pač pa za kvalitativno drugačno "razmerje" (to namreč sploh ni razmerje!) med "Ena" in "Nič". Nekoliko bolj filozofsko bi lahko rekli, da ne gre za razmerje med "dvema prisotnostma",*

pač pa za razmerje med "prisotnostjo" in "odsotnostjo". Torej za ne-razmerje!

¹⁵ *"Če mislijo Srbi ostati tukaj, se morajo deklarirati za Slovence. Kar se tiče Ciganov, so pa tako ali tako nomadski narod. Danes so tukaj, jutri so tam. In avtonomi Cigani v Sloveniji niso zrashi." (Mladina, 7. 5. 1991.)*

¹⁶ *Več o tem pozneje, pri SNS-jevskem "pretiravanju".*

¹⁷ *SNS je v tem pogledu značilno paradoksalna: po eni plati je par excellence moderni organizem (za razvoj, napredek, upanje v "boljšo prihodnost"...), obenem pa nenehno sanja otroško naiвне sanje o postmoderni, o ekološki paradigmi in o krasnih čistih industrijah, ki obsegajo tudi odvečnost ne-domače delovne sile, ter vpeljuje ekologijo v kategorijah (kot bi dejal Hitler) "družbene higiene", ki jo najbolj ogrožajo kajpada Židje, Cigani in Komunisti, v tem primeru pa kajpak Južnjaki in Komunisti, potem pa – po potrebi – tudi vsi drugi.*

tev "nemškega in italijanskega modela" oz. preferiranje "vzhodnjaških modelov uspešnosti" opozarja na neki presežni element, ki mu bomo zaenkrat rekli poenostavljeno "turbo-tehno-nacionalizem", za katerega velja, da je neka nova (postmoderna?) zmes tradicionalizma in detradicionalizacije¹⁷. In nemara je ravno tukaj ena odločilnih točk, kjer je SNS konceptualno na čelu slovenskega razvoja nasploh.

Tako ali drugače, v trenutku, ko se SNS pojavi, predlaga naslednje gospodarsko-politične korake na ravni države:

1. takojšnjo uvedbo slovenske valute;
2. vzpostavitev majhne profesionalne armade;
3. izključitev priseljencev iz možnosti vplivanja na gospodarskem in političnem področju.

Za osnovne razvojne programske smernice države pa ponuja: turizem (predvsem alpskega), kmetijstvo, drobno obrt in nekatere specialne industrije. Poleg razlogov, o katerih smo že govorili, je to pomembno še z dveh drugih vidikov. Prvi je "mehka slovenska duša", drugi pa je "privlačnost za zahodno delovno silo". Takole pravi prvi mož SNS: "SNS pripravlja tudi konkreten načrt socialne in ekonomske obnove, ki bi se ga dalo uresničiti v nekaj letih in pri tem tako okrepiti naše gospodarstvo, da bi po stoletnem zastoju spet postalo privlačno celo za zahodne delovne sile. Osnova za ekonomsko in duhovno preobrazbo Slovenije naj bi bila preusmeritev gospodarstva iz težke bazične industrije v mehke, prostoru, slovenski duši in svetovnemu povpraševanju primerne panoge." (Delo, 21. 9. 1992.) Kdo pa naj v tem kontekstu sploh dobi delo? "Najprej dati delo vsem Slovincem (...), nato šele po potrebi tudi tujcem" (Delo, 29. 5. 1992). Podobno je s "socialo". "Sociala se zagotavlja Slovincem in slovenskim državljanom. Ostali so za nas tuja delovna sila." (Mladina, 7. 5. 1991, str. 11.)

Preden preidem na zunanje-politične poglede SNS, manjka samo še stavek o gospodarskih povezavah Slovenije ter o najbolj perečih vprašanjih (evropskega) okoliša. SNS, jedrnato pravi njen voditelj, nasprotuje vstopu Slovenije v Evropsko gospodarsko skupnost, kajti v tem primeru bi se "izpostavila njenemu totalnemu diktatu" (Tribuna, 29. 4. 1991).

c) Zunanja politika

Zdi se, da lahko govorimo vsaj o dveh izhodiščih slovenske zunanje politike SNS. Na prvem mestu je to zgodovinska globina in moč slovenske države. Takole je govoril Z. Jelinčič: "Ne smemo pozabiti, da je bila Slovenija nekoč mogočna deželca.

Slovenska nacionalna stranka si prizadeva, da bi to ponovno postala. Imamo ambicije – te so realne – da znova priključimo omenjena ozemlja.” (Tribuna, 29. 4. 1991. Omenjena ozemlja v vprašanju so: “avstrijska Koroška, Istra in Trst”, op. K. T.)

Poleg znanega ruskega liberalnega demokrata V. Žirinovskega je bil D. Paraga, vodja desničarske Hrvaške stranke prava, razmeroma pogost gost in prijatelj SNS oz. njenega vodilnega moža. Ena skupnih točk dveh voditeljev strank je bila Istra, za katero je Paraga svoj čas dejal, da “ni bila nikdar v okviru Hrvaške, dokler ji je niso podarili komunisti, v zameno za Bosno in Hercegovino ter ozemlje do Zemuna, ki so ga dali Srbom “ (Slovenec, 4. 8. 1992). V enem od razmeroma pogostih pogovorov med Jelinčičem in Parago je – tako so poročali resni slovenski mediji javnega poneumljanja – prvi mož HSP Jelinčiču celo “obljubil vrnitev dela Istre, ki sta jo po svoje razdelila Kardelj in Bakarič, ko sta pijančevala ob Dragonji” (Slovenske novice, 13. 4. 1992)! Skupna ideja dveh mož je, da se iz Istre napravi nekakšen “južni vrt srednje Evrope, saj ju skrbi, da bi Istra lahko ostala “slepo črevo Evrope” (Slovenec, 4. 8. 1992). Vse to so – med drugim – bili tudi razmeroma pogosti argumenti SNS za napad na takratnega zunanjega ministra L. Peterleta, ki mu je SNS celo očitala, da je “Hrvaški poklonil istrske železnice”! Še več, “tudi civilni del letališča v Puli je po Jelinčičevem pripovedovanju slovenski, vendar naša oblast o tem molči”. (Prim. Večer, 14. 4. 1992 ter Slovenec, 4. 8. 1992.)

Drugi element zunanje politike SNS pa konstituira svojevrstno zavedanje o kontinuiteti sovragov, ki ogrožajo Slovence. “Naslednje leto bo 400. obletnica, odkar smo na dan sv. Ahaca Slovenci pri Sisku premagali Turke¹⁸ in ubranili Evropo pred turško nevarnostjo. V slovenski literaturi piše, da so se napadalci in branitelji ‘nagovarjali’ v enem in drugem razumljivem jeziku, to je v srbohrvaščini, kar pomeni, da je bila to pravzaprav “turška” nevarnost. Lani smo se ponovno ubranili pred (turško) nevarnostjo. Sedaj pa popuščamo pred begunci.” (Slovenec, 25. 4. 1992.)¹⁹

Čeprav “elementa” nasilja v programskih tekstih/izjavah SNS ni mogoče najti (sicer bi bil – pač glede na obstoječo zakonodajo – ogrožen sam obstoj stranke), se ob koncu tega programatskega prikaza lahko vprašamo tudi po tem, kako pravkar nakazani program “spraviti v življenje”. V trenutku nastopa SNS je to konkretno pomenilo, da se je postavljalo vprašanje, kako doseči eksplicitno in implicitno najpomembnejšo točko programa, se pravi “odcepitev od Jugoslavije” (Tribuna, 29. 4. 1991). Na vprašanje, ali se zavzimate za osamosvojitve Slovenije glede na Jugoslavijo tudi z uporabo oborožene sile, je vodja SNS Zmago Jelinčič v nekem intervjuju odgovoril: “Tudi. Menim, da nobena država ni država, če nima svoje oborožene sile. Zato se tudi ne strinjam z Janšo²⁰, naj JLA gre

¹⁸ *Motiv slovenske zmage nad Turki pri Sisku se je nedolgo po tej izjavi udejanjil celo na državni ravni, saj je bila po zaslugi takratnega obrambnega ministra Janeza Janše organizirana celo državna proslava 400. obletnice zmage pri Sisku!*

¹⁹ *Tako jasne in eksplcitne povezave med Turki iz 17. st. ter Srbi, Hrvati, Bosanci, Južnjaški in Sovragi nasploh iz 20. st. dosedaj še nisem zasledil v slovenski literaturi devetdesetih let.*

²⁰ *Takratni obrambni minister Republike Slovenije.*

²¹ *To je bila ena od odločilnih sestavin že omenjene kritike Demosa in SDSS s strani SNS, ki igra vlogo konstitutivnega elementa nove stranke same. Poznejši dogodki so dali prav Jelinčiču, Janez Janša pa je v funkciji obrambnega ministra države postal najbolj dosleden izvrševalec ravno programatskih osnov Jelinčičeve SNS!*

²² *“Uporaba nasilja” tudi pri SNS ni enoznačna. V bogatem opusu Z. Jelinčiča lahko najdemo tudi takšna mesta: “Mi se bojujemo za to, da bomo Slovenci v lastni državi imeli svoj kruh, ker smo tukaj doma.” “Želimo se jih (“Južnjakov”, op. K. T.) znebiti s pravno-legalnimi sredstvi, ne pa z atentati, pretepanji in podobnim.” (Delo, 1. 4. 1992.) Jelinčičeva SNS je namreč skušala na vsak način vzdrževati imidž državitvornosti. Šli so celo tako daleč, da se so obnašali kot država-v-državi ter so, med drugim, delili različne medalje, o čemer nekoliko več pozneje.*

iz Slovenije v treh letih. Menim, da ima 30 dni dovolj, kar je pa več, je okupacijska sila, ki je napadla Slovenijo.”²¹ “Gre nam za obrambo Slovenstva... Ukrepali bomo, če pride do posega JLA ali do eskalacije kakšnih radikalnih srbskih strank...” Osrednji problem je v tem, da “legalne oblasti ne ponujajo dovolj zaščite, da se ne bi tudi mi sami zavarovali” (Evropa, 6. 6. 1991).²² “Če so Slovenci pripravljeni z orožjem braniti svojo domovino, je to samo ‘hvalabogu’. To je naša dolžnost.” (Slovenec, 25. 4. 1992.)

IV. PRIMER KONKRETNE AKCIJE

Poleg programskih tekstov in govorjenja, ki je bilo posebej tempirano na takratno volilno tekmo, so potekale tudi konkretne akcije, ki jih je vodila SNS. Tukaj se ne bom ustavil pri najbolj razvpitem streljanju v Južnjake (Tržič, konec marca 1992), pač pa se bom lotil neke na prvi pogled povsem marginalne reči. Šel bom ven iz večjih mest, na vas, kjer imajo velike in razmeroma abstraktne besede, izrečene v Ljubljani ali povzete v medijih, drugačen odmev in kjer jih lokalni aktivisti pogostokrat jemljejo brez kakršne koli distance. Ravno tukaj se najbolj vidi bistvo družbenega prijema SNS, ki bi ga lahko opisali kot delovanje na osnovah “neposredne demokracije”, kot akcija-od-spodaj, kot svojevrstna direct action, ali pa – kar je konkretnije in tolikor natančneje – kot nadaljevanje antipolitičnosti novih družbenih gibanj z drugimi sredstvi.

Za primer bom vzel jesen 1992, ko je Zmago Jelinčič hodil po Sloveniji in popotoval tudi po najmanjših vaseh, razlagajoč poslanstvo svoje stranke. Neki novinar je denimo v tistih časih zatrjeval celo, da je v Radečah oktobra 1992 bilo na shodu SNS “toliko ljudi, da niti najstarejši krajan na strankarskih shodih ne pomnijo česa podobnega” (Mladina, 13. 10. 1992). Nenazadnje tudi zato, ker je vodja SNS bil in ostal eden redkih retorikov v slovenskem prostoru, ki se lahko razmeroma uspešno kosa celo z retorično številko ena v tem delu Evrope, z odcepitvenim magom Jelkom Kacinom. Tudi iz najhujših zagat se je popularni “Zmago” ponavadi znal izvleči. Ob neki priložnosti je denimo takole priletelo razmeroma žgečljivo vprašanje v Radečah: “Čaki mal, ti, Jelinčič. Pravš: vse južnjake je treba nagnati iz Slovenije, naša država naj postane domovina pravih Slovencev. Štima. Ampak, hej, kaj si pa ti?”... “Ti si Jelinčič. JELINČIČ! A me slišite, Je-lin-čič. Ič! ...” Ta zapis, ki je objavljen v Mladini (Mladina, 13. 10. 1992), novinar komentira takole: “Organizatorji shoda se niso dali motiti in so nadležneža ročno odstranili skozi vrata, izzvani predsednik pa se je rešil z briljantnim komentarjem: “Ja, vidite, na vsakem mojem shodu se najdeta eden ali dva takšna provokatorja” (Mladina, ibidem).

Kakor koli že, oglejmo si sedaj nekoliko natančneje neko akcijo, ki se je je lotil območni odbor SNS v Trbovljah. Poučna bo namreč tako s stališča opazovanja (ne)delovanja državljanov in državljanek kot tudi glede (ne)ukrepanja države in aktivistov SNS. V Trbovljah so se domači aktivisti SNS lotili zbiranja podpisov stanujočih v bližini hotela Rudar. Le-ti naj bi se izrekli proti "tujcem", pač zato, ker se "tujci" "ob vikendih dobivajo v hotelu, kjer menda motijo javni red in mir" (Delo, 29. 5. 1992). V enem od naslednjih novinarskih sporočil pa lahko izvemo, da se "tujci"²³ iz različnih koncev Slovenije v hotelu Rudar pravzaprav načrtno zbirajo na večerih (prireditvah), ki jih organizirajo pod geslom "Za mir v Bosni". "Nepriistransko" novinarsko poročilo pravi, da gre za hotel, ki je v bistvu na psu, da pa mu ti večeri prinašajo ekonomski dobiček. SNS je jezna in razburja se, ker so to "tujci", ker povrhu vsega "žurajo", pa tudi zato, ker so "dobili dovoljenje občinskih oblasti"! Še več, že nekaj mesecev prej je "vodstvo hotela obiskal predstavnik velenjske ZKO, oddelka za delavce iz južnih republik, in mu predlagal, naj poskusno organizira zabavni večer za te delavce – ob spremljavi njihove narodne glasbe..." Vodstvo hotela je to kajpada sprejelo, saj "v tem hotelu itak ni bilo gostov" oz. hotel je slabo delal, ker je veljal za "shajališče južnjakov" (Delo, 29. 5. 1992). Od trenutka, ko so vpeljali večere "Za mir v Bosni", je naenkrat prihajalo do 4-krat več gostov kot prej. Hotel je postal pretesen za vse, ki so hoteli vanj vsak vikend, organizatorji pa imajo tudi dovoljenje lokalne policije. Po intervenciji SNS oz. po njihovi izjavi, da so začeli "zbirati podpise", se je vodstvo hotela ustrašilo, da bi "fešte" južnjakov prepovedali oz. da bi SNS zbrala veliko številno podpisov bližnjih stanovalcev proti zabavi "južnjakov". Na policiji so ob teh dogodkih dejali, da "ob prireditvah v hotelu ne dobijo nič več prijav in pritožb stanovalcev kot ob katerih koli drugih" (Delo, 30. 5. 1992).²⁴

Vse to seveda ni bilo dovolj. Sledilo je nadaljevanje. Ne na "dobesednem", pač pa na "pravem" terenu – v Slovenskih novicah (Slovenske novice, 4. 6. 1992), kjer se je ponovila storija z naslovom, da hoče SNS "ukiniti 'fešte'". Kljub temu, da je denimo Delo 30. 5. (1992) objavilo poročilo policije, ki smo ga navedli zgoraj, se pravi, da manipulacije SNS s podpisi ne držijo, je podpisani/a P. M. v tem časniku dal/a objaviti "podatek", da "se je kar 80 odstotkov stanujočih v bližni hotela Rudar v 'anketi', ki jo je izpeljala zasavska SNS, na vprašanje, ali jih zabave v hotelu motijo ali ne, izreklo za". Še več, sledi dodatek, da "SNS obljublja, da bo rezultate posredovala tudi občinskim oblastem, od katerih pričakuje določene ukrepe"! Kot da bi zasavska SNS bila pooblaščenca za izdelavo javnomnenjskih raziskav, kot da bi "žurerji" v hotelu Rudar že ne

²³ Zmago Jelinčič je na predstavitvi SNS v Velenju rekel o tujcih naslednje: "Mi jih ne maramo, celo ne želimo jih več tu" (Slovenske novice, 5. 6. 1992).

²⁴ Nemara najbolj kontroverzno stališče v zvezi s temi dogodki je bilo mogoče prebrati v medijih. Tako je denimo novinarka z imenom Polona Malovrh zapisala tole: "To, da se v imenu miru v BiH tu zbirajo tako Hrvati kot Srbi in Muslimani, pa tudi marsikaj pove" (Delo, 30. 5. 1992). Brez komentarja!

²⁵ *Slabi dve leti pozneje je z identično parolo na avstrijskih državnih volitvah uspešno nastopil tudi Jörg Heidder.*

²⁶ *Nedolžnost je tukaj v narekovajih, ker je o čem takšnem, kot je nedolžnost, v tem položaju nemogoče govoriti. Nedolžnosti pač ni, iz preprostega razloga, ker zadeva na ravni besed in podob v času medijske kreacije realnosti poteka prek posrednika, se pravi prek medijev ter možnosti in dejanskosti neskončnega ponavljanja. Veliko bolj nedolžna je, denimo, Jelinčičeva beseda, izrečena pred desetimi poslušalci v Radljah ob Dravi, kot pa ta ista beseda, ki jo ponovijo: dvakrat ali trikrat po TV (drugi in tretji Dnevnik, Utrip...), dvakrat ali trikrat na nacionalnem radiu, v večjem delu dnevnega časopisja ter v večjem delu tedenskih medijev. Tu je pač na delu element neskončnega ponavljanja, na katerega je, med prvimi, genialno opozarjal Walter Benjamin.*

²⁷ *Seveda na njihovi listi ni bilo nobenega "znanega" politika, kaj šele takega, ki bi sodil "v sam vrh slovenske politike". To so bili bolj ali manj polizobraženci, ki so segali kvečjemu do srednje uglednih birokratskih mest občinskih uradnikov. Zanimivo je opozoriti, da se je istega prijema značilnega napovedovanja pojava svoje NSZS v Velenju lotil tudi M. Gerlanc kako leto pozneje.*

imeli dovoljenja "občinskih oblasti" za "veseljačenje" in kot da bi Delo vse to ne bilo objavilo kak dan prej, preden so Slovenske novice skušale dodatno pogreti svojo župico!?

V. IMIDŽ IN NAČIN NASTOPANJA

Z zgornjo "nadaljevanko" smo že stopili na področje medijev. Fenomen SNS in Jelinčiča je namreč eden proizvodov, ki ga brez ustrezne medijske strategije in še bolj oprijemljive in empirično dokazljive podpore dela medijev in novinarjev samih sploh ni moč misliti. Vendar bom medije in novinarje zaenkrat pustil ob strani ter se ustavil le pri nekaterih izstopajočih medijskih taktikah in prijemih same SNS oz. njenega (bolj ali manj edinega) govorca, predsednika Zmaga Jelinčiča kot odločilne medijske osebnosti. Za izhodišče bom izpostavil zelo jasno definirano in ubesedeno podobo, ki je prišla iz ust istega akterja, češ da "SNS na glas pove tisto, kar Slovenci potihem razmišljajo"²⁵ (Delo, 21. 9. 1992). Ob tej priložnosti bi pristavil, da je Jelinčič verjetno resda govoril tisto, o čemer Slovenci najbrž potihoma razmišljajo, vendar pa jim predvsem mediji na ves glas nenehno dopovedujejo, naj ravno to mislijo! Jelinčič torej ne govori na glas le tega, kar Slovenci potihem razmišljajo, pač pa predvsem tisto, kar medijem leži na duši in kar sicer ne bi mogli spustiti v eter!

Če začnem z najbolj "nedolžnimi"²⁶ strategijami, potem je to uporaba, pokrsko rečeno, blefa. Značilni blef Jelinčiča na samem začetku se je glasil takole: "Imen politikov, ki bodo v okviru naše stranke kandidirali za vodilna mesta, za sedaj ne bomo razkrivali. Povem lahko le, da sodijo v sam vrh slovenske politike."²⁷

Sledi zelo pogosta (iz)raba "velikih", krepkih besed. Ena najbolj znanih in najbolj ravzpitihih v tej vrsti je ničkolikokrat izrečena miloševićevska trditev g. Jelinčiča, da se je "genocid nad slovenskih narodom začel s spejetjem zakona o državljanstvu" (Delo, 14. 7. 1992)!

Znotraj te iste zvrsti sodijo še različna bolj ali manj nepreverljiva pretiravanja.²⁸ Med takšne denimo sodi pretiravanje, po katerem je "Stranka za enakopravnost občanov (Marojevičeva, op. K. T.) hujskala k terorističnim akcijam zoper Slovenijo" in katere član Marojevič je "grozil, da bo dosegel svoje, in mahal s prihajajočim tankom jugoarmade". Podobno je tudi s trditvijo, da so se "Neslovenci infiltrirali v vse vodilne službe; samo poglejte si teritorialno obrambo, kjer skorajda ni več slišati slovenske besede" (Večer, 14. 4. 1992). Podobna je tudi tale stvaritev o kmetih: "Slovenski kmet se duši ob grozljivi suši, vlado pa skrbi le, kako bodo ekonomskim emigrantom z juga

poklonili še šesti obrok hrane dnevno" (Slovenske novice, 28. 8. 1992).

Posebna pod-kategorija pretiravanja so igre s številkami, ki smo jih lahko lepo analizirali pri znanih Kosovskih dogodkih. Klasični primer propagandnega prijema SNS na ravni številke je tale: 27. 3. 1992 je Delo objavilo običajno oblikovano kratko notico-poročilo s predstavitve SNS v Celju. Tam se je vodja Zmago Jelinčič, med drugim, tudi "zavzel za etnično čisto Slovenijo". Sledi pravi novinarski biser: "Po njegovih podatkih živi pri nas več kot pol milijona južnjakov, ki jim bo SNS zlepa ali zgrda, ko bo osvojila oblast, pokazala vrata" (Delo, 27. 3. 1992). V kategorijo številčnih iger brez meja lahko štejemo tudi tisto, ki meri na vojaški aspekt SNS delovanja: "Jelinčičeva vojska še vedno šteje 500 mož, vendar je Jelinčič obračunal z natolcevanji, da gre za paravojaške enote," so zagotavljali v nekem časniku. Jelinčič sam pa je na to temo pristavil še svoj piskrček: "Mi nimamo uniform in formacij in torej ne gre za paravojaške enote. Res pa imamo 5000 dobro oboroženih mož, ki so si sami kupili orožje in so zgolj patrioti, ki bodo posegli po orožju, če bo kdo ponovno skušal napasti Slovenijo." (Slovenec, 2. 4. 1992.) Jelinčič in SNS so še posebej radi improvizirali na temo beguncev. Tako so občasno zalučali tudi kakšno bombico, kot je tale: "Po neuradnih podatkih naj bi bilo v Sloveniji že 125 000 beguncev!" (Delavska enotnost, 11. 9. 1992).²⁹

Če še naprej stopnjujemo, potem bi sledila mešanica dezinformiranosti in ustrahovanja, ki jo je uporabljala SNS. "Nekatere jugoslovanarsko usmerjene stranke pripravljajo predlog, po katerem bo v jeseni vsaka slovenska družina s 50-70 m² bivalne površine sprejela enega begunca, med 70 in 100 dva in nad 100 m² stanovanjskega prostora tri begunce" (Slovenske novice, 28. 8. 1992), je izjavil Jelinčič. Tukaj bi nemara kazalo uvrstiti tudi wallesovske konstrukcije, ki skorajda že sodijo v kategorijo neverjetnih, a vendarle po definiciji "možnih" zgodb: "Neznani radijski oddajnik na frekvenci 104,70 megaherza, nekje na Gorenjskem vztrajno oddaja v srbohrvaščini!" je zatrjeval denimo isti govorec.

Naslednji korak pa je že ščuvanje in implicirano vabilo na akcijo. Neki simptomatičen stavek, ki jih sicer mrgoli v tovrstni literaturi, je takole oblikovan: "Za domače študente ni prostora na fakultetah, zasedli so ga Neslovenci, kriminal pa skokovito narašča." Članek so seveda objavile Slovenske novice (Slovenske novice, 28. 8. 1992).

Nekaj, kar bi brez večjega tveganja lahko imenovali tvorna, kreativna uporaba laži in kar obenem vsebuje prvine naslednjega elementa (žalitev), pa predstavlja tale primer³⁰ "Projugoslovanse usmeritve LDS in prenoviteljev so zopet dobile peruti. Marojevičeva stranka za enakopravnost občanov je na tiskovni

²⁸ *Nepreverljiva, ker se na tej ravni diskurza izjavljalec vedno lahko zateče k argumentu, češ da je ta-in-ta povedal to-in-to.*

²⁹ *Pravim "bombica", kajti nekaj mesecev pozneje, ko je takratni vladi bilo v interesu naštetih čimvečje število beguncev zato, da bi lahko od mednarodnih humanitarnih organizacij dobila čimvečjo vsoto ekujev, je bilo najvišje doseženo (uradno!) število celo pod 50.000 beguncev!*

³⁰ Na svojevrstno "eksi-bicionistično" noto SNS in Jelinčičevega nastopašva opozarja eden njegovih sicer v ocenah izjemno umirjenih odpadnikov, ko pravi, da pri SNS "ideološka nota ni bila v ospredju. Tudi v nastopih Zmaga Jelinčiča ne. Prej bi lahko dejali, da so bili ti nastopi nekaj obešnjaškega." (Republika, 5. 8. 1993.)

³¹ "Bil sem namreč v tujski legiji in z orožjem znam dobro rav-nati," je med drugim svojčas izjavil Zmago Jelinčič (Slovenec, 25. 4. 1992).

³² Sedaj "že lahko rečemo, da je bil med vsemi predvolilnimi shodi v tolminski občini daleč najbolj množično obiskan shod somišljenikov Jelinčičeve SNS. Do zadnjega kotička nabita dvorana kina v Kobari-du je dihala z besedami govorcev in se bučno odzivala na njihove poudarke, predvsem na izraze odklonilnega odnosa do tujcev (Bosancev)." (Delo, 4. 12. 1992.) Toda atmo-sfera je bila le preveč naelektrena, da se jo da ustrezno opisati le kot "odklonilni odnos do tujcev", saj je celo pleonastično razpoloženi novinar (ali korektor?) Dela spustil oznako, da je šlo za "z agresivnostjo prežete odzive občinstva" (Delo, *ibidem*).

konferenci v petek prejšnji teden prikazala koalicijski predvolilni program, ki ga imajo skupaj z Ribičičevimi prenovljenimi komunisti in Školčevimi mladimi skojevci." (Delo, 14. 7. 1992.)

Menu delovanja SNS s tem kajpada ni izčrpan. Upoštevati je treba vsaj še brezobzirnost, če že ne neposredno žaljenje sogovornikov in (političnih/družbenih) sobojevnikov oz. nasprotnikov ali sovragov. V Radečah so Zmaga Jelinčiča denimo vprašali: "Kaj naj storimo s tistimi rumenimi pildki, s potrdili o državljanstvu, ki so nam jih poslali po pošti?" Vprašani je odgo-voril: "Zrolajte jih čimbolj na tanko in jih vtaknite gospodu Bavčarju v rit" (Mladina, 13. 10. 1992).

Jelinčič in njegova SNS sta, skratka, zaigrali na karto naših neukrotljivih fantov, tistih, ki si upajo naravnost povedati, kar mislijo. Zadeva pa je seveda šla tudi čez rob besed. Nemara najbolj na neki "zgodnji" TV točki, ko je omenjeni gospod pred TV občinstvom in v odgovor neki gospe gledalki revolvertaško potegnil pendrek iz svojega šlica, s katerim naj bi jo "zaščitil".³⁰

K temu pa je treba prišteti element nasilja, ki meri na plat samega orožja, na tehniko, ki po definiciji s sabo vleče tako element fascinacije z njenimi zmožnostmi kot tudi temu primerno "tenčico skrivnosti". Tam, kjer je orožje, tehnologija, smrt, nevarnost, tam je tudi strah... Toda ravno tam in nikjer drugje domuje tudi hrabrost.³¹ In ravno ta veriga je tista, na katero je zaigrala Jelinčičeva polvojaška stranka SNS. Saj je bilo že od vsega začetka "jasno", da so "prostovoljci", da imajo "vrhunsko orožje", da so "neukrotljivi", da "sami sebi poveljujejo"... in da – po potrebi, kot je to bilo v Tržiču – tudi streljajo. Rambo look, ki je takrat že bil običajna folklorna TV zaslonov, dogodkov, ki so prihajali iz hrvaške vojne, je bil tisti plodni kontekst, na katerem so SNS-jevci gradili in dograjevali svoj imidž bojevnikov za pravično stvar, na osnovi katerega so bili good guys oz. tisti, ki so uporabljali krepke besede in večkratno zvrhane attribute.³²

Za razliko od dominantne podobe zmagovalcev druge sve-tovne vojne, ki je pri nas pomenila partizansko kapo ("titovko") na glavi, v rokah pa kalašnikov ("vojak Rdeče armade v konkretnih okoliščinah"), je sedaj – predvsem prek hollywoodskega imidža in hrvaške vojne presedlal na ameriškega vojaka. To je postal neobriti (ali slabo obriti) marinec z značilno ameriško oblikovano čelado in thompsonom (ali kako drugo, nemško, izraelsko, singapursko... brzostrelko) v rokah, kot je svojčas sugerirala podoba Johna Wayna na plakatu za D-day v Nor-mandiji. Partizansko skromen (obrit, urejeni lasje, sterilna socrealistična drža...), polnoleten in aseksualen (ker je ta upor skorajda enakovredno vseboval moškega in ženske!) lik je nadomestil stallonejevski rambo look, tv-ameriški imidž moškega, macho-lik, ki se je kajpada tudi imel na čem prijeti. SNS bojevniški nacionalizem je nacionalizem mladine (in "Mladine"!)

mladinskega tipa neformalnih skupin, sproščenih, udarnih, najpogosteje arijsko lepih žrebcev. Torej nič več aseksualnih in po svoje tudi sterilnih, pač pa fertilnih mladcev (po potrebi tudi posiljevalcev) par excellence. Rock in pop, mladina, "Mladina", mladostništvo, "pir" (pivo, za neinterpelirane), ženske in žur je šlo s tem, le da bolj implicitno in notranje, ne pa toliko na ideološki ravni, na ravni forme.³³

Povezavo SNS s povsem določljivim rockovskim slovenskim fenomenom osemdesetih³⁴ bi namreč prej postavil na ravni tehnologije. Dejal bi namreč, da obstajajo povsem jasno razvidne podobnosti tega in rockovskega početja, tako da bi se dalo SNS delovanje v določenem smislu – ne brez ironije – imenovati "šank-rockovska tehnologija". Tako kot pri predstavljanju LP-izdelka rockovske glasbene skupine hodijo naokoli in na koncertih promovirajo svoje izdelke, pri čemer jih mediji ustrezno "pokrivajo", je tudi Zmago Jelinčič s svojim SNS-bandom in z ustreznim medijskim pokrivanjem dosegel naravnost neverjetne učinke. Razlika pa je v neki točki le bila bistvena. Na Jelinčičevih seansah niti približno ni bilo vedno tako številnega poslušalstva kot na nekaterih rock koncertih. Mariborski Večer je denimo 14. 4. 1992 zapisal, da je na nekem shodu bilo le "7 mladih poslušalcev ter štirje novinarji", kar pa menda Jelinčiča sploh ni motilo. Manko publike je komentiral: "Boljše manj, pa tisti pravi!" Najbolj pa je seveda pomembno to, da Jelinčič (kot tudi drugi sodobni politiki ex professo, se pravi obrtniki, ki se ukvarjajo s politiko) tega sploh ne dela za "tiste prave", pač pa za medije, ki naj pridejo. Ves "štos" teh predstav je namreč v medijih, oni so tisti, ki že s samo svojo prisotnostjo naredijo predstavo (spektakel!) in ki jo potem šele dokončno oblikuje kdo, ki stotine kilometrov stran "ureja" neko (denimo "informativno") oddajo.

Ustrezna kombinacija vseh naštetih elementov, ki prevzamejo medijske (teatralne, spektakelske, rockovske, športne...) prvine, kot so kavbojka, burka, žurka, ki igrajo na neposrednosti, smešnosti, na čveku, ki je po definiciji nepreverljiv, in če vsemu temu pristavimo prvine ne-fair-"boja" ter zvrhano dozo nesramnosti in neumerjenosti ter nasilnosti, dobimo nekakšno osnovo, iz katere je vse moč tako ali drugače (dis)kvalificirati. Dokončna podoba SNS in njenih prijemov pa tako ali tako ni bila povsem v njenih rokah. Prej bi lahko rekli, da je bila v rokah medijev, s čimer nikakor ne mislim, da je bila v rokah premišljenih "medijskih mogotcev" te ali one strani, pač pa dobesedno "v rokah medijev". Nič več in nič manj.

³³ Več o povezavah med jelinčičevskim diskurzom in diskurzom Mladine (v psihoanalitični različitici dr. Slavoj Žižka) prim. v Kuzmanič (1994a).

³⁴ Kot rečeno, je to bil rock, ki je zavohal učinke trga in pomen popa oz. približevanja glasbenemu in siceršnjemu biznisu (denarju), denimo Petra Lovšina, in nikakor ne več – kot je bilo v generaciji pred tem – forma, ki je gradila na neprekosljivih genialnostih in "odštekancijah" kakega Marka Breclja, ki se jih nikakor ni dalo spraviti v denar.

VI. RAZCEP SNS

³⁵ Lavrič zatrjuje, da je stopil v stik z ministrom Bavčarjem "šele takrat, ko me je Jelinčič označil za policajca, mi prepovedal vstop v stranko ter grozil z ubojem". To je bilo v začetku julija 1992. Lavrič je bil "tehnični vodja oboroženih enot" v SNS, Jelinčič pa ga je menda še "povišal v člana predsedstva SNS" (Slovenec, 8. 9. 1992).

³⁶ Kot svojevrstna stalnica se nam pojavlja ravno interpretacija, kjer kot "vzrok" najpogosteje nastopa neka Organizacija ali pa kar Služba državne varnosti (SDV), kar je tukajšnji nadomestek za vzhodnjaška *causa prima*, za NKVD. Značilna tovrstna interpretacija pride izpod peresa nekdanjega člana SNS in poznejšega ustanovitelja prve odkrito rasistične organizacije na Slovenskem, Klavs. V pismu o SNS, ki ga Klav objavil januarja 1993, obtoži Zmaga Jelinčiča in Polonco Dobrajc, da "sodelujeta s SDV" (Dnevnik, 27. 1. 1993). V Slovenskih novicah pa isti avtor postreže z dokazi o Jelinčičevi "dvoletnosti in o sodelovanju z nekdanjo Službo državne varnosti" o čemer pravi, da ima "trdne materialne dokaze" (Slovenske novice, 28. 1. 1993). Naj dodam le to, da se v takratnem trenutku do takšnih "trdnih materialnih dokazov" ne bi dalo prebiti brez širokosrčne pomoči vsaj enega od ministrov represivnih aparatov države: torej bodisi Janeza Janše ali pa Igorja Bavčarja.

SNS začne razpadati poleti 1992. Zdi se, da je s tem imela opraviti tudi slovenska policija. Če je soditi po poznejšem pričevanju Janka Lavriča, je šlo bodisi za "pravičnika" ali pa kar za "policijskega človeka" iz vrst SNS, ki je pravočasno stopil v stik z Bavčarjem, takratnim notranjim ministrom.³⁵ Vendar pa razpada SNS oz. odcepljanja posameznikov in skupin od prvotne strankarske strukture nikakor ne moremo imeti za rezultanto zunanjega, zahrbtnega in skrbno načrtovanega delovanja policijskih, državnih, komunističnih, terorističnih ali kakih podobnih sil.³⁶ "Energetske napetosti" znotraj SNS so bile več kot dovolj visoke, da je stranka popokala že na temelju svojih "strukturnih logik", in sicer po večjih razpokah.

Razloge za razpad lahko v grobem razdelimo v dve skupini: na praktične ali površinske na eni ter na drugi strani na ideološke in bolj globinske, ki izhajajo iz konceptualnih problemov stranke oz. iz ideološkega mesta, iz katerega nastopa, ter iz prostora, v katerem deluje. Praktični ali površinski razlog je – tako so to imenovali Jelinčičevi oponenti znotraj SNS – "kupčija z Drnovškom". Šlo je za podporo pri izvolitvi koalicijske vlade, ki pa brez dela glasov SNS ne bi mogla biti inavgurirana. Poleg tega, da je Jelinčič večkrat poudarjal, da je bila izbira Drnovška za mandatarka "najmanj slaba" različica dogodkov, je za enega od "trgovskih razlogov" za tovrstno neprincipialno podporo krožil tudi podatek, da naj bi Jelinčiču "mandatar obljubil, da bo vse Neslovence v obrambnem ministrstvu kot tudi jugosmerjene ministre odstranil" (Slovenske novice, 20. 1. 1993).

Notranji ali konceptualni, vsebinski razcep izhaja iz bolj kompleksnega splošnega (sintetičnega) stališča do NOB in partizanstva na Slovenskem, kar je prvovrstno ideološko vprašanje, saj subsumira neskončno dolgo verigo bolj ali manj apriornih stališč in debat: od tistih o (ne)obstoju državljanske vojne, prek poboja domobrancev l. 1945 tja do vloge komunistov (posebej kajpak predsednika države, M. Kučana) pri procesu zoper četverico s konca osemdesetih. Kar zadeva to drugo skupino razlogov, je sam vodja stranke Jelinčič zavzel afirmativno stališče do NOB kot do nacionalnoosvobodilnega boja ter dokaj nepopustljivo nastopal do "izdajalcev", ki so se borili za interese "drugih narodov" ("tuji nacionalizmi", v njegovi poznejši terminologiji). Nenazadnje, kot je večkrat zagotavljal sam, "vsi v moji družini so se od prvih dni borili proti nacizmu in fašizmu" (Evropa, 6. 6. 1991). Marjan Stanič, eden bivših članov SNS, pojasnjuje razcep tako, da pravi, da je pravzaprav "večkrat opozarjal Zmaga, da ni pametno poudarjati partizanstva, da sicer razume, da so njegovi starši spomeničarji in da gleda zgodovinsko enostransko". "Sam nisem obremenjen s temi

stvarmi. Za mene je bila to državljanska vojna. Nočem reči, da so imeli prav beli, ali pa, da so imeli prav rdeči. To je težko presojati." (Mladina, 26. 1. 1993.) Tej argumentaciji Zmago Jelinčič vrača nazaj, da pač "ne more pomagati, če nekateri izhajajo iz domobranskih družin in skušajo v SNS najti oporo". Kakorkoli že, pride do nepomirljivega ideološkega razcepa, ki ga bivši član stranke, že omenjeni Klavs,³⁷ opredeli takole: "Na eni strani so predsednik stranke in njegovi pristaši, ki vseskozi povečujejo NOB, ki so očrnili že več članov stranke, češ da so udbovci in jugoslovanarji ali bivši domobranci in belogardisti", na drugi strani pa mi, ki smo na stališču, "da je bila v štiridesetih letih pri nas državljanska vojna, ki naj jo raziskujejo zgodovinarji, SNS pa naj se zavzema za sedanje slovenske interese in za gospodarski razcvet".

Naj bo tako ali drugače, v začetku leta 1993 pride do "izstopa" ali "izključitve", odvisno pač od optike, ki Vam je bližja, treh novih, v parlament izvoljenih članov SNS, kot novi, kontra-jelinčičevski lider pa nastopi Kranjčan Sašo Lap.³⁸ Seznam očitkov prvemu možu SNS je bil približno tak:

1. Jelinčič je "stranko popeljal v levo in tako odstopil od temeljnih programskih usmeritev in predvolilnih obljub";
2. dal je podporo Drnovšku za predsednika vlade;³⁹
3. je "ostro nasprotoval imenovanju Janeza Janše" za obrambnega ministra;⁴⁰
4. "nedopustno je, da Jelinčič ne obvešča drugih članov poslanskega kluba SNS o dogovorih z drugimi strankami ali z njihovimi predstavniki" (Delo, 28. 1. 1993);⁴¹
5. k temu seznamu očitkov so pozneje posamezni "izstopniki" pristavljali še petega, ki so ga imenovali "koncentracija oblasti v rokah enega" (Delo, 1. 2. 1993).

Podobno torej, kot je bil motiviran izstop prihodnjih članov SNS iz takratne Pučnikove SDSS, je prišel v igro tudi tokrat (kontra) argument "levičarjenja". Še več, Lap napove kongres nove združbe in pristavi: "Mi smo desnica, to hočemo biti in bomo" (Delo, *ibidem*).⁴²

Vendar sta za razliko od Lapa, katerega poudarek pri razcepu SNS je bil na ideološki plati problem, druga dva izstopnika, Branko Eržen in Marijan Poljšak, poudarjala neko drugo, tehnično plat zadeve. Poleg liderstva⁴³ sta dejala, da "je Jelinčič prepričan, da je stranka po svoje izključno njegova lastnina in gospodar podjetja pač ima pravico o stvareh odločati in z njimi razpolagati" (Delo, 28. 1. 1993).⁴⁴

Jelinčičeva reakcija na te dogodke sloni na oceni, da je "za vsemi temi dogodki v naši stranki seveda mogoče spoznati 'idejnega vodjo' Marjana Staniča, ki je očitno ocenil, da je pravi

³⁷ Klavs ni bil poslanec SNS v parlamentu, pač pa svojevrstna siva eminenca stranke, ki je delal v, kot sam to imenuje, "strankinem sektorju za informiranje" (Slovenske novice, 28. 1. 1993).

³⁸ Poleg Lapa sta tu bila še Branko Eržen in Marijan Poljšak. Pred tem pa so iz kluba poslancev SNS izstopili / bili izključeni Irena Oman, Štefan Matuš in Marjan Stanič. SNS se s tem prepolovi. Od na volitvah izvoljenih 12 mandatov jih 6 ostane "pod kontrolo" SNS in Zmaga Jelinčiča, preostalih 6 pa bo skušalo naskočiti le-te. Vname se mesarsko klanje za dediščino SNS. Obenem pa to še ni konec ločevanja med nekdanjimi člani SNS. 9. 3. 1993 pride iz Lapove frakcije v SLS Štefan Matuš, ki je tudi prej izražal določene simpatije do te stranke (imel jih je za ene redkih, ki so "načelni").

³⁹ Menda so bili takrat le "trije glasovi" (SNS!) odločilni za to, da je bil Drnovšek izbran (Delo, 1. 2. 1993).

⁴⁰ Najbolj patetično formulacijo na to temo zasledimo v Slovenskih novicah, kjer je povzeta izjava nekega Andreja Jamnika, ki pravi, da je "najbolj v nebo vpijoči poskus odstranitve največjega sina slovenskega naroda v novejši zgodovini, to je obrambnega ministra g. Janeza Janše". Ravno zato je treba Jelinčiča dobesedno "odžagati", Novice pa

komentirajo, da je "med članstvom dokončno prekipelo, ko je Zmago Jelinčič rušil kandidata za obrambnega ministra Janeza Janšo". Simptomatično kreativno vlogo pri poskusu žaganja Jelinčiča so Slovenske novice odigrale tako, da so v trenutku, ko sta 30. januarja 1993 Klaus in Lap sklicala v Ljubljani sestanek predsednikov vseh območnih odborov SNS, zafunkcionirale kot veliko javno vabilo na to seanso! (Prim. Slovenske novice, 30. 1. 1993.)

⁴¹ O "neobveščeni" je prodorni novinar takratnega Dela (danes pri Magu) Vinco Vasle (najprej evidentni simpatizer, nato odkriti nasprotnik Jelinčiča) zapisal, da so bile "edino obvestilo, ki so ga člani SNS dobivali, položnice za plačilo članarine" (Delo, 1. 2. 1993).

⁴² Sicer pa Lapov odcepljeni del poslancev SNS, iz katerega puhti antibirokratski duh, zagotavlja, da bo skušal doseči:

1. "spremembo zakona o državljanstvu";
2. "ureditev begunske problematike" (kar je kajpak treba dojeti kot "dokončno ureditev");
3. "popravke v zakonu o delu tujcev";
4. "prevetritev kadrov v policiji, vojski, sodstvu, državni upravi, šolstvu itd." Lahko bi rekli torej, da ta skupina SNS-jevske ločine načrtuje svojevrsten "marš skozi institucije", kar je

trenutek, da s pomočjo prišepetavanja s strani (iz konteksta je tu razvidno, da se opomba nanaša na Janeza Janšo, predsednika SDSS, op. K. T.) ruši stranko" (Delo, 29. 1. 1993). Tudi v neki drugi izjavi je vodja SNS ocenil, da gre za konce, ki jih vleče predsednik SDSS. Takole pravi: "SNS bo sklicala svoj kongres v marcu letos. Kongres, ki ga sklicujejo ti posamezniki (Lapova skupina, op. K. T.), je njihova stvar. Če Janša hoče ustanoviti svojo stranko, naj jo ustanovi." Skratka, to bo nekakšna by-pass Janševa stranka, vendar pa ti poslanci tako ali tako "ne morejo sklicevati mojega kongresa" (Dnevnik, 11. 2. 1993), je ocena vodje SNS.

Naj so dominantne interpretacije še tako ideološko in politično nabite, v tem primeru nikakor ne kaže spregledati, da je pri spopadu šlo tudi (in predvsem?) za eksistencialna vprašanja⁴⁵ razmeroma velikega števila poslancev. Povedano naravnost, šlo je tudi za vprašanje nasledstva SNS, kar pomeni v "praktičnih kategorijah", da je šlo za "milijon tolarjev na mesec", kolikor naj bi dobila SNS iz državne blagajne.

DVA KONGRESA

Kongres "Lapovega dela" SNS je bil sredi februarja 1993. Na kongresu so daleč prevladovala stališča, ki so govorila proti "vsakemu paktiranju z levico". Zavračali so pot "revolucionarnih" in preferirali "evolutivno" smer sprememb. To stališče, ki so ga hoteli posebej poudariti, naj bi bilo polemično glede na nekatera predhodna Jelinčičeva pričakovanja, ki naj bi napovedoval "revolucionarno" spremembno samoupravnega režima. Po tem "predvidevanju" naj bi nacionalisti "izkoristili delavske nemire, do katerih bo zagotovo prišlo, in prevzeli oblast" (Republika, 14. 2. 1993). Ocene številčnega razcepa stranke, ki naj bi štela "okoli 4000 članov" (Delo, 1. 2. 1993), so varirale glede na interese izjavljalcev. Na izrednem "Lapovem kongresu" (Slovenske novice, 15. 2. 1993) je obvladalo mnenje, "da novo vodstvo podpira približno 75 % sedanjega članstva, kar v njihovem primeru pomeni ca 2.250, kajti celokupno članstvo SNS ocenjujejo na okoli 3000 članov". Sicer pa gre pri tem za stališče, ki ga je pozneje Jelinčič negiral, češ da se ne da oceniti števila tistih, ki podpirajo eno ali drugo strankino usmeritev. Več o tem kongresu in o Lapovi vlogi pri vzpostavljanju Slovenske desnice sploh bom napisal na nekem drugem mestu.

Kongres Jelinčičevega dela stranke je bil 21. 3. 1993, in sicer v dvorcu Zemono v Vipavi (Republika, 21. 3. 1993), torej na simbolno nabitem Primorskem.⁴⁶ Ocena dogodkov v stranki v referatu vodje stranke je bila, da so "ekstremisti z odhodom naredili stranki celo uslugo", saj "biti član SNS ne pomeni biti

pod vplivom tujih nacionalizmov”.⁴⁷ Jelinčič je zagotavljal, da se je s temi dogodki SNS “znebila tistih, ki so se drli ‘Sieg heil’ v gostilnah in želeli legitimizacijo z našo izkaznico”. Najbolj jedrnata pa naj bi bila oznaka, da gre v bistvu “za odhod Janševih sirot”, kar je Jelinčič skušal podkrepiti s stališčem, da je bil Marjan Stanič svojčas “podtahnjen z Janševe strani”. In še značilno jelinčičevski obrat: to, kar se je zgodilo, je nekaj normalnega in celo zaželjenega; “saj smo že prej načrtovali, da se bomo znebili ekstremistov”, kar je izzvenelo kot nekakšen refren, kot ključni stavek kongresa. V takratnem intervjuju Slovincu je vodja SNS še dejal, da so ti dogodki pozitivni in da se bodo na ta način “izgnili ljudem, ki so prišli v stranko zato, da bi jim SNS zagotovila kruh in preživetje” (Slovenec, 22. 3. 1993).

PRAVI NACIONALIZEM

Ker je novo kongresno naskočišče in torej tudi programatska osnova SNS postala nekakšen “strah pred ekstremisti”, so se dogovorili, da bodo vpeljali preventivno institucijo “začasnega člana”. “Če se bo začasni član izkazal, da je vreden zaupanja, bo postal redni član” (Slovenske novice, 22. 3. 1993), sicer pa ne. In ravno v tem kontekstu se prvič pojavi pojem “pravi nacionalisti”, kot razlikovalna oznaka za Jelinčičeve privrženice glede na ne-prave nacionaliste, ki so se združili okoli Lapa. Kot smo imeli priložnosti videti, je stara ideološko-politična ločnica, ki je potekala okoli kompleksa NOB, sedaj podprta in razširjena, ker se ji je pridružilo na eni strani zavračanje ekstremizma (Jelinčičevi “pravi nacionalisti”), na drugi pa vztrajanje pri čedalje ostrejših in ekstremističnih nacionalnih pozicijah (Lapovi “ne-pravi nacionalisti”).

V kongresnih razpravah večjega števila udeležencev v Zemonu je bilo večkrat slišati pripombo, da bi bilo Lapa in njegove “treba čimprej utišati, saj preveč blatijo prave nacionaliste” (Slovenske novice, 22. 3. 1993). Kot osrednja naloga SNS pa se pojavi zunanjepolitični del programa, se pravi “obramba slovenskih meja” navzven. To pa pomeni predvsem poostreitev stališč do sosedov (sosednjih držav), kajpak predvsem glede na tiste bolj problematične: Italijo in Hrvaško. Tudi sicer bi lahko rekli, da je bil “Jelinčičev kongres” nekakšen (četudi nedosleden) obrat SNS iz smeri naroda (etnosa) k naciji in posebej k državi,⁴⁸ pri čemer so nekdanji “interesi naroda”, ki so igrali vrhovno regulativno vlogo delovanja SNS (od tod poudarek na “notranjih sovražnikih”), nadomestili “zunanji sovragi”. Le-ti pridejo v koncept na osnovi vpeljave pojma države, tokrat kot “vrhovnega interesa” in svojevrstne regula-

vsekakor dojeti kot novo sestavino desnega diskurza na Slovenskem (prim. posebej Slovenske novice, 29. 1. 1993).

⁴³ *Jelinčiča Matjaž Gerlanc, sicer njegov soborec in sotrpin ter predsednik NSZS, označi za “One man band!” “Vse in o vsem odloča sam. Za nobeno pobudo ni dovzeten.” (Slovenske novice, 8. 1. 1993.)*

⁴⁴ *Delno potrditev tega stališča najdemo tudi pri samem Jelinčiču. Ob kongresu v Zemonu je dejal, da je bil “večji del denarja SNS izposojen” (27,5 milijona tolarjev je podatek s kongresa, op. K. T., Republika, 21. 3. 1993) oz. da je to bil v bistvu “zasebni, moj denar”. “Če mi kolegi” – polemizira s tistimi, ki so izstopili iz stranke – “pokažejo eno samo svojo nakaznico, bom molčal” (Republika, ibidem).*

⁴⁵ *Gre za razmeroma visoke poslanske prejemke (plače plus različni dodatki), do katerih se moške in žene tovrstne izobrazbe, družbenega položaja, ugleda in zmožnosti zlepa ne bi mogli dokopati v tostranstvu brez igre na politično karto SNS!*

⁴⁶ *Kongres pozdravijo predstavniki ZLSD (Borut Pahor), LDS in Obrtniško podjetniške stranke, torej tistega, kar se na Slovenskem tako ali drugače povezuje z “levico”.*

⁴⁷ *Jelinčič tukaj meri predvsem na slovenski*

kolaboracionizem v drugi svetovni vojni.

⁴⁸ Tole lahko imamo za razvoj neke že prej obstoječe tendence. Jelinčič je denimo tudi poprej znal izjaviti, da v SNS "nismo za anarhizem, pač pa za pravno legalno državo Slovencev v Sloveniji". (Slovenec, 2. 4. 1992) Na "posebno" razumevanje takratne SNS-jevske "državotvornosti" pa opozarja podatek, da je stranka delovala dobesedno kot država (ravnala je po znanem reku: država, to sem jaz, le da tukaj to izzveni kot država to je stranka SNS in njen predsednik) in podeljevala svoja, strankarska priznanja. Dodeli so jih Janezu Janši, Janezu Slaparju in Antonu Krkoviču in sicer za zasluge v domovinski vojni. Ko se noben od omenjenih ni prikazal na svečani slovesnosti ob podelitvi odličij, je SNS (Jelinčič) šla k brigadirju Krkoviču, ki je priznanje tudi sprejel (Mladina, 13. 10. 1992).

⁴⁹ Več o evropskih trendih na tem področju prim. v Ignazzi (1994), kar je tudi ena najbolj kvalitetnih raziskav na tem področju v devetdesetih nasploh.

⁵⁰ Zanimivo je bilo opazovati medijsko ravnanje, ko je šlo za dogodke znotraj Jelinčičeve SNS. Pojav stranke, njen nacionalizem in šank-rockovsko nastopaštvo so takorekoč neskončno radi sponzorirali mediji, kot so: Slovenske novice, Delo, Slovenec... Po

tivne ideje. Na kongresu je bilo ubesedeno stališče, da "stranka spoštuje zgodovinsko kontinuiteto, saj je druga slovenska vlada imela sedež v Ajdovščini" (Delo, 22. 3. 1993). V kontekstu tega obrata sedaj lahko v nasprotju z nekdanjim sklicevanjem na Jean-Marie Le Pena in njegov Front National pri Jelinčiču zasledimo izjavo, da SNS ne bo vzpostavila stikov z "italijansko fašistično stranko" (Republika, 21. 3. 1993), pri čemer se seveda misli na Movimento sociale italiano in na Gianfranca Fininja (sedanja Aleanza nazionale).⁴⁹

Obenem pa je obrat od etnosa k državi, ki smo ga pravkar nakazali, treba vzeti cum grano salis: se pravi z vsemi spremljevalnimi pojavi in nedoslednostmi vred. Jelinčičev interpretativni prijem ("znebili smo se ekstremistov") je bil seveda neskončno uporaben in koristen s stališča instrumentalizacije razcepa, do katerega je prišlo v strankinih vrstah, torej s stališča "stabilizacije razmer" in ohranitve zamajane stranke. Vendar pa neki neljubi dogodek, ki je spremljal isti kongres, kaže na še neko drugo dimenzijo istega problema. Če ne na kaj drugega, potem kaže vsaj na razcep med voditeljevimi željami in dejanskim stanjem v stranki, med članstvom. Med diskusijami na kongresu SNS⁵⁰ je govoril tudi neki Hugo Ažman. O mitoloških dogodkih v Trziču (Jelinčičevo streljanje na "južnjake") je med drugim dejal: "Glede streljanja pod noge Muslimanov⁵¹ pravijo, da je Jelinčič zgrešil. Ne, preplašit jih je hotel, toda jaz bi jih v glavo ustrelil!" Po teh besedah, pravijo Slovenske novice, "kongresniki kar niso hoteli nehati ploskati" (Slovenske novice, 22. 3. 1993)! Neki drug Jelinčičev kongresnik, dr. Vinko Brenčič iz Ormoža in Ptuja pa je frontalno napadel zdravnike, "češ da so sami Neslovinci, ki se izživljajo nad Slovenci" (Slovenske novice, ibidem)! Rečeno z nekim znanim "južnjaškim" (dejansko živinorejskim, ki ga poznajo vsepovsod, kjer je živinoreja pustila svoje sledi) pregovorom, zdi se, da SNS "volk dlako menja, nravi pa nikdar"!

Kakor koli že, razcep v SNS, ki sta mu sledila dva kongresa, ni bil edini. Prišli so novi, ki so rezultirali tudi z ustanavljanjem večjega števila novih strank (okoli Lapa, Poljšaka...), nekateri so se pridruževali že obstoječim strankam (SLS, ali pa vrnitev v "toplo maternico", se pravi v SDSS...) ali pa so postali prosti strelci. Vendar pa tega zanimivega "genealoškega" procesa tukaj ne morem spremljati. Podan bo na nekem drugem mestu.

Avgusta 1993 se v medijih pojavi "udbovski dosje" Jelinčič, kar rezultira v novo cepitev v SNS. Iz stranke tokrat izstopi Andrej Lenarčič. Ta nova cepitev je simbolno razmeroma pomembna, saj pripelje do nekaterih novih vpogledov in pa ocen, ki "stabilizirajo" ta del ekstremističnega prostora na Slovenskem. Po zadeti oceni Lenarčiča so v SNS po kongresu v Zemonu ostali pravzaprav v glavnem "pragmatični nacionalisti".

Objava dosjeja ni bila "najpomembnejša" za njegov odhod iz SNS, kajti tudi prej je pričakoval Jelinčičev odstop, kot ustrezen odgovor na objavo oz. na nekatere prejšnje dogodke. Vendar pa nič. In to ga je razočaralo in zato zapušča SNS. Sicer pa izreče neko novo naskočišče, ko pravi, da smo "lahko slovenski nacionalisti levičarji ali desničarji", kar je prva tovrstna ubeseditiv v tukajšnjem prostoru.⁵² "Nacionalno stranko sem vedno razumel kot tisto, ki ji je veliko do delovanja slovenske države. Toda ne toliko s stališča rodovnega porekla... te identitete več ne potrebujemo. Zdaj imamo nacionalno, državno identiteto: Slovenec, državljan Slovenije. Lahko je črn, lahko ima postrani oči... To ni važno." In če nekoliko poenostavim, ravno to je bistvena novost na tem področju, se pravi razcep nacionalističnega polja na "nacionalnotvorne" in pa na "državotvorne".

VII. NAMESTO INTERPRETACIJE

Če odmislim posamezne interpretacije, ki sem jih podajal v dosedanjem poteku teksta, posebej pa v opombah, bi tukaj izpostavil le dva elementa:

Prvič, ko govorimo o SNS, je treba upoštevati, da nikakor "ne gre za stranko, ki bi bila povsem desničarska" (Mladina, 2. 4. 1991). Gre dobesedno za "nešto izmedu", kot se glasi slovita interpretacija fenomena "srednje Evrope" izpod peresa Josefa K.⁵³ Nekaj vmesnega, toda ne "politično vmesnega" – kot tu ponavadi nasedejo družboslovci – saj se omenjena vmesnost nikakor ne dogaja na ravni politike in političnega, temveč je – kot smo podčrtali v uvodu – po definiciji antipolitična! Stranka, ki to ni, se pravi nestransarska stranka ali stranka/ne-stranka, se torej dogaja na nekem običajno srednjeevropskem terenu, ki bi ga bilo še najbolj določili kot teren naroda, dojetega kot kulturniški fenomen.⁵⁴

Če to dominantno strukturno potezo slovenskega življenjskega prostora ali sveta vendarle odmislimo in se delamo Angleže ter le napotimo v tukaj značilno podrejeni, če že ne manjkajoči politični diskurz, potem bi se kazalo celo strinjati s samim Jelinčičem, ko govori o nekakšnem "posebnem mestu SNS v političnem prostoru, če ga delimo na levo in desno. Zavzemanje za revizijo zakona o državljanstvu nas na primer potiska na desno. Posamezne konkretne usmeritve (pravica do splava in nasprotovanje vrnitvi gozdov cerkvi) pa se ujemajo s pogledi na slovenski politični levici. Toda to posebnost naši člani in volivci vendarle poznajo in ne more biti splošen dokaz za levičarsko usmeritev nacionalne stranke." (Delo, 29. 1. 1993.) Eden najbolj radikalnih promotorjev ekstremizma (in rasizma) na Slovenskem, Klavs, se naveže prav na to razmišljanje

drugi plati pa so ga zavračale Republika, Dnevnik, Mladina... Ko je prišlo do razcepa na točki NOB, se je obrnil tudi ta položaj. Tedaj so Novice in Delo (posebej Vasletovi, Biščakovi, Lapajnetovi... prispevki iz tega časa) štrlele v "žaganju" in "linčanju" svojega nekdanjega milijenčka Jelinčiča, preferirale pa Lapa in njegove. Obenem pa se je na stran Jelinčiča v istem trenutku postavila Republika, občasno pa tudi Mladina in celo Radio Študent. Kar zadeva tukajšnje mesto, je pomembno opozoriti, da je "pozitivne" energije s kongresa objavila Republika, izpustila pa je "eksczes", o katerem tukaj govorim na osnovi poročila, ki so ga objavile Jelinčiču ne več naklonjene Slovenske novice (22. 3. 1993).

51 Napadeni "Musliman", ki sicer dela v Italiji, je v Mladini ob tem izjavil: "Sploh nisem vedel, kdo je ta Jelinčič. Na ulici so izgledali kot nekakšni klošarji ali nasilneži. Šele kasneje mi je eden od policistov dejal, da je to 'šef SNS'... Res nisem pričakoval, da me bo nekdo napadel zaradi jezika, v katerem se pogovarjam s prijatelji." (Mladina 7. 4. 1992.) Več o hiperprodukciji Muslimanov nasploh prim. v Kuzmanič (1994b), posebej sklepni del.

52 Več o tej temi v Kuzmanič (1994a).

53 Prim. v Vodopivec (1991).

⁵⁴ *Med najboljše tekste nasploh, napisane na to temo, zagotovo sodi Arendt (1994), posebej pogl. 10 Kultur und Politik.*

⁵⁵ *Več v Kuzmanić, (1994a).*

Jelinčiča, ko pravi, da je SNS nekakšna sredina, da so podobni LDS, ko ravnajo po geslu, “ne levo, ne desno – na bolje” (Delo, 30. 1. 1993). In prav ta sredinskost je tisto, kar smo tukaj imenovali protipolitičnost.⁵⁵

In drugič, SNS interpretativno skušam dojeti znotraj prispevka “inkubatorja”, ki je v nekem določenem trenutku razvoja na Slovenskem omogočil zbiranje, dozorevanje in kristalizacijo tendenc znotraj nacionalističnega, šovinističnega, mačističnega in rasističnega družbenega diskurza. V trenutku, ko se je ta proces iztekel, ko so se ideje izpele, se je inkubator razletel in sta nastopila dva nova procesa: oblikovanje dosledno ekstremističnih strankarskih projektov izven SNS (Lap, Klavs, Gerlanc, Štorman, Poljšak... vse to so bili Jelinčičevi možje!) po eni ter “socializiranje” same SNS, njena ustalitev, udomačitev, stabiliziranje in poskus participacije pri t. i. “pravem nacionalizmu”, v smislu parlamentarno in javnomnenjsko bolj sprejemljivega projekta na drugi strani.

S tem razcepom pa se pomen SNS za tukajšnjo raziskavo kot v nekem trenutku osrednjega predmeta raziskovanja zmanjša, pozornost se nujno prevesi proti ekstremističnim in že omenjenim projektom, o katerih bo več besede ob kaki novi priložnosti.

LITERATURA

- ARENDDT, H. (1986): *The Origins of Totalitarianism*, A. Deutsch London, H. (1994): *Zwischen Vergangenheit und Zukunft, Übungen im politischen Denken I*, Piper, München & Zürich.
- BENJAMIN, W. (1974): *Eseji, Nolit, Beograd.*
- BOBBIO, N. (1995): *Desnica in levica*, ZPS, Ljubljana.
- CHELES, L. (ur.) (1993): *Neo-Fascism in Europe*, Longman, London and New York.
- FELICE, R., de (1975): *Intervista sul fascismo*, Bari; Laterza.
- FUCHC, D. & KLINGMANN, H. D. (1990): *The Left-Right Schema*, v: Jennings et. all, *Continuities in Political Action*, Berlin, New York, str. 203-234.
- GRIFFIN, R. (1993): *The nature of Fascism*, London, New York, Routledge.
- HITLER, A. (1992): *Mein Kampf*, Pimlico, London.
- IGNAZZI, P. (1994): *L'estrema destra in Europa*, Società editrice Il Mulino, Contemporanea 70, Bologna.
- JANŠA, J. (1988): *Na svoji strani*, ČKZ, Ljubljana.
- JENNINGS et. all. (1990): *Continuities in Political Action*, Berlin, New York.
- KREJČI, J. (1993): *Concepts of Right and Left*, v: Cheles, L. (ur.).
- KUZMANIĆ, T. (1994a): *Postsocializem in toleranca: ali toleranca je toleranca tistih, k tolerirajo – ali pa ne!*, v: ČKZ, 164-165, Ljubljana.
- KUZMANIĆ, T. (1994b): *Guerra e religione nella ex-Yugoslavia*, v: Martini (a cura di) (1994), *posebej sklepní del, Iper-produzione dei musulmani*.

- LAPONCE, A. (1981): *Left and Right, The Topography of Political Perception*, Toronto, University Press of Toronto.
- LARSEN, S. U., et all (1980): *Who Were the Fascists*, Universtetsforlaget, Bergen.
- LUKES, S. (1992): *What is Left?*, v: *Times Literary Supplement*, št. 27.
- MARTINI (a cura di) (1994): *Mare di guerra, mare di religioni*, ECP, Firenze.
- O'SULLIVAN, N. (1983): *Fascism*, Dent & Sons, London and Melbourne.
- SCHMITT, C. (1994): *Pojem političnega*, v: Schmitt, C., *Tri razprave*, KRT, Ljubljana.
- VODOPIVEC, P. (izd.) (1991): *Srednja Evropa*, MK, Ljubljana.
- WILLETS, D. (1992): *Modern Conservatism*, Penguin, London.
- ZLOBEC, L. J. (1992): *Rdeča zloba*, Krt, Ljubljana.
- Slovensko dnevno in tedensko časopisje.*